

Людмила АЛЕКСЕЄНКО
Наталія РАДОВА
Євген СОКОЛОВСЬКИЙ

ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ГАРАНТУВАННЯ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Виявлено основні тенденції і протиріччя, що характеризують роль фінансових інновацій у суспільному відтворенні і стимулюванні інвестиційно-інноваційної активності на макро- і мікрорівнях економічних систем. Розкрито особливості розробки і розміщення фінансових інновацій в банківській системі з урахуванням зміни світової економічної кон'юнктури. Наголошено, що домінуючою імітаційно-інноваційною складовою розвитку банківської системи має бути розробка й реалізація програм новітнього спектру банківських продуктів з високим інноваційним потенціалом.

Стратегія розвитку національної економіки й макроекономічної ефективності потребує державної підтримки модернізації й інновацій з використанням інституту інтелектуальної власності. Загалом ефективність моделі розвитку і конкурентоспроможності національної економіки визначається вмінням реалізувати оригінальні ідеї в затребувані ринком технології, товари і послуги. У резолюції конференції "День інвестора Центральної та Східної Європи. Інтернет-технології та інновації 2011 (IDCEE 2011)" визначено, що ІТ-прорив має стати національною ідеєю; пріоритетними заходами є створення національної інформаційно-комунікаційної мережі на основі технології 4G; активізація розвитку інфраструктури ІТ-інкубаторів і технопарків [1, 2].

У сучасній економіці формування цивілізованого ринку інтелектуальної власності може стати важливим антикризовим ресурсом, оскільки коливання фінансових потоків капіталу залишається об'єктивною реальністю як для країн з ринком, що фор-

мується, так і для країн з розвинутою економікою. Інфокомунікація банківського сектору полягає у використанні банківськими установами новітніх інформаційних систем і глобальних інтегрованих комп'ютерних мереж управління. Загалом уніфіковані інформаційні системи й мережі потребують розробки сучасних банківських продуктів і розвитку глобальних фінансових ринків.

Роль фінансових інновацій у суспільному відтворенні і стимулюванні інвестиційно-інноваційної активності на макро- і мікрорівнях досліджували видатні економісти-класики та сучасники: І. Балабанов, М. Бунге, Ф. Валента, П. Друкер, О. Жилінська, В. Кушлін, І. Лютий, Ф. Мишкін, М. Очковська, Г. Панова, Д. Рікардо, А. Сміт, Р. Солоу, А. Чухно, Й. Шумпетер та ін. Незважаючи на практичний досвід регулювання інвестиційно-інноваційною діяльності, набутий за час економічних реформ в Україні, теоретичні і практичні проблеми, пов'язані з активізацією ролі фінансових інновацій у теоретичному і прикладному аспектах, розроб-

лені недостатньо. Характер, зміст та особливості існуючих теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з розвитком фінансових інструментів в економіках, які перебувають на етапі посткризових економічних і фінансових трансформацій, зумовлюють необхідність подальшого дослідження економічних відносин з приводу формування й використання фінансових інновацій для цілей інвестування економічного розвитку.

Вплив глобалізаційних і інформаційних технологій якісно змінив потреби клієнтів у фінансових послугах, що сприяло розширенню взаємозалежних процесів сек'юритизації і дезінтермедитації. Сучасні теорії волатильності ринків, фінансових інновацій, управління портфелями активів потребують застосування інформаційно-інноваційних технологій. Фінансова інновація – це нові фінансові інструменти й фінансові технології. Фінансові інструменти поділяють на: концептуальні засоби – реалізація конкретних концепцій (теорія хеджування); фізичні засоби – інструменти (цінні папери) й процеси (електронна система торгівлі цінними паперами), які можна використовувати для досягнення обраної мети. Процес розробки фінансових інновацій є фінансовим інжинірингом. Загалом фінансовий інжиніринг – це комбінування фінансових інструментів з різними параметрами ризику й прибутковості для реалізації інвестиційної стратегії. Фінансовий інжиніринг сприяє розробці нових фінансових інструментів і операційних фінансових схем, розвитку систем оперативного фінансового управління та мінімізації фінансових ризиків при здійсненні фінансово-кредитних операцій. До нових фінансових інструментів належать брокерські рахунки управління готівкою; забезпечення пулом іпотек; процентні свопи; конвертовані облігації з правом дострокового погашення та ін.

Сучасні дослідники визнають двоякий характер інноваційної діяльності у фінансовій сфері: з позицій банківських установ фінансова інновація розглядається як інструмент оптимізації фінансових потоків, а з точки зору фінансової структури економіки – саме фінансові інновації зумовлюють зростання частки фінансових інституцій Понці (збірне позначення для фінансових афер), що призводить до кризових макроекономічних явищ [2; 3; 4]. У результаті формування ринку фінансових інновацій були створені настільки складні продукти, що вони стали однією з причин світової фінансово-економічної кризи. Голова ФРС США Б. Бернанке зауважує, що фінансові інновації допомагають поліпшити доступ до кредитів, скорочують витрати й збільшують можливість вибору [5].

Світові тенденції сповільнення економічного зростання у посткризовий період підштовхнули банки до переоцінки стійкості економічного підйому і визначення стратегій розвитку банківських систем. О. Бланшар визначив, що “ринки стали проявляти більший скептицизм” щодо здатностей урядів стабілізувати державний борг своїх країн [6, 2]. Сучасні потреби в інноваціях зумовлені кризовими явищами в світовій економіці і необхідністю їх негайної ліквідації за рахунок нововведень:

1. Провідні експерти МВФ Т. Хелблінг, Дж. Ш. Канн, М. Кумхоф, Д. Муір, А. Пескаторі та Ш. Роуч вважають, що немає впевненості в тому, що світова економіка зможе оперативно пристосуватися до збільшення бюджетного дефіциту в умовах секторального перерозподілу [7].

2. Нині продовжує зростати державний борг у більшості країн. У США до кінця 2011 р. сума федеральних боргових інструментів на руках у населення й корпорацій досягне 70% розміру економіки, порівняно з 36% у 2007 р. [8].

3. У Європі суверенні ризики спричинили вторинні ефекти в банківській системі регіону, що негативно позначилося на їхній ринковій капіталізації. У 2011 р. банки потрапили під високі кредитні ризики, створювані суверенними позичальниками із країн зони євро з високими спредами, ефект якого становить приблизно 200 млрд. євро; якщо врахувати відкриті позиції, то сукупна оцінка вторинних ефектів підвищиться до 300 млрд. євро [9, 2–3].

4. Банкам Європейського Союзу доводиться функціонувати в умовах побічних ефектів, створюваних суверенними позичальниками з більш високим ризиком. Країни з ринком, що формується, зазнають потенційних глобальних потрясінь, що може зумовити зниження потоків капіталу і спад економічного зростання. Відповідно у країнах, де є відкриті позиції для зростання державного боргу, може знадобитися більше фінансових ресурсів для підтримки капіталізації банків. Насамперед, для цього варто використовувати приватні джерела капіталу, а у тих випадках, коли їх недостатньо, то доцільно залучати державні ресурси для стабілізації фінансового стану банків. Проблемні банки потрібно реструктуризувати або провести їхню санацію. Особливу увагу варто приділити нагромадженню буферних резервів капіталу в банківській системі, а регулюючим органам необхідно попереджувати нагромадження фінансових дисбалансів.

У сучасному суспільстві модернізація економіки і підвищення рівня життя потребують розвитку системи фінансових інновацій. Варто визначити економічні засади необхідності розробки і запровадження фінансових інновацій: освоєння нових ринків, поява нових гравців, дистрибуція нових продуктів й активізація діяльності небанківських установ.

По-перше, важливо сформулювати прозорий ринок інтелектуальної власності. Всес-

вітній економічний форум (World Economic Forum) щорічно публікує рейтинги економічної конкурентоспроможності країн, які визначаються експертами на основі оцінки таких чинників: інновації, передача технологій, стан фінансової системи, інтеграція у світове господарство, умови для формування нового бізнесу. Як бачимо, перше місце посідають конкурентні переваги в сфері економічної креативності, пов'язані саме з інноваціями.

По-друге, на конференції “День інвестора Центральної та Східної Європи. Інтернет-технології та інновації 2011 (IDCEE 2011)” визначено, що за експортом ІТ-продукції в світі Україна посіла 5 позицію [1, 2]. На III Міжнародному форумі “Інноваційний розвиток через ринок інтелектуальної власності” особлива увага приділялася інноваційній активності, особливостям залучення об'єктів інтелектуальної власності в інноваційний процес, розвитку інноваційної інфраструктури держав-учасників СНД. У процесі узагальнення досвіду інноваційного розвитку через формування ринку інтелектуальної власності в державах Співдружності визначено пріоритетні напрямки формування єдиного ринку інтелектуальної власності у реалізації Міждержавної програми інноваційного співробітництва держав-учасників СНД на період до 2020 р. Зауважимо, що до п'яти стратегічних напрямів структурної технологічної модернізації економік країн СНД належать такі: підвищення енергоефективності, розвиток медичних і ядерних технологій, телекомунікацій і космічної галузі, сучасних інформаційних технологій і програмного забезпечення.

По-третє, структурні реформи потребують системних дій, спрямованих на підвищення продуктивності праці, темпів макроекономічного розвитку й зайнятості населення. Сучасні стратегії щодо скорочення державних боргів повинні ґрунтува-

тися на виконанні конкретних зобов'язань, зокрема реалізації соціальних програм, що сприятимуть створенню робочих місць, прискоренню реформування інфраструктури й доступності іпотеки на ринках житла. Оскільки Міністерство економічного розвитку і торгівлі України є координатором процесів модернізації країни, ефективність діяльності цієї державної інституції варто оцінювати за кількістю новостворених робочих місць у високотехнологічних галузях і за рівнем експансії вітчизняних товарів на зовнішніх ринках.

Важливою рисою ефективного функціонування інноваційного механізму є взаємодія його складових: методів, інструментів, форм і важелів впливу на формування відносин, які виникають з приводу інституційного забезпечення розробки і впровадження фінансових інновацій банками.

1. Для придбання прав на об'єкти інтелектуальної власності за кордоном Україна витрачає у 7–8 разів більше, ніж отримує від продажу власних ліцензій. За 1991–2011 рр. частка капіталовкладень у високі й середні технології в обсягах прямих іноземних інвестицій щороку не перевищувала 2–4%; внутрішні інвестиції коливалися в межах 3–8% [10, 2]. В умовах модернізації економіки розвиток високотехнологічного виробництва [11] потребує поглибленого дослідження застосування нових фінансових продуктів і технологій.

2. Загалом у банківському секторі можна виокремити такі основні види фінансових інновацій: реактивні інновації – дають змогу банку здійснювати “оборонну” стратегію, що забезпечує збереження конкурентних переваг; стратегічні інновації – спрямовані на одержання певних конкурентних переваг у перспективі.

3. Для подолання негативного сальдо у зовнішній торгівлі [12, 18] передбачено заходи щодо запобігання підвищенню рівня

споживчого кредитування та запровадження пріоритетного фінансування розвитку вітчизняного реального сектору економіки шляхом: посилення вимог щодо надання фінансовими установами споживчих кредитів з урахуванням платоспроможності позичальника – фізичної особи, спрямування кредитних коштів зі сфери споживчого кредитування до сфери виробництва (компенсація відсоткових ставок за кредитами, що спрямовані на розвиток чи організацію виробництва).

Розвиток фінансових технологій впливає на вибір стратегії банком. Відповідно, застосування фінансових інновацій банками потребує ідентифікації багатьох чинників. По-перше, розробляючи технологію фінансових інновацій, необхідно враховувати правові засади й адаптивність. По-друге, інновації повинні враховувати потреби клієнтів. По-третє, інновації пов'язані з ризиком і тому доцільно реалізувати пілотні проекти, які є дорогими та тривалими. При цьому важливо уникати можливих протиріч корпоративної культури і технологій:

– нормалізація положення у фінансовому секторі потребує реструктуризації банківської системи: рекапіталізації і реструктуризації стабільних банків, закриття нестабільних банків, подолання недостатньої прозорості. Директор-розпорядник МВФ К. Лагард у доповіді “Не дати фіскальним гальмам зупинити глобальний підйом” зауважує, що проблемні фінансові установи “затмарюють” фінансові ринки [13];

– у дослідженнях глобальної фінансової стабільності визначено чинники, що впливають на інвестиційні рішення інституціональних інвесторів, особливості інвестицій пайових фондів в акції й облигації. Інституціональні інвестори у своєму розпорядженні мають сукупний обсяг активів для інвестування понад 70 трлн. дол. США [14, 2–3]. Загальні інвестиційні активи інвесторів з левериджем (хеджеві фонди, трей-

дери), що займаються процентними арбітражними операціями, є значно меншими: становлять одну десяту від активів інституціональних інвесторів;

– розпорядженням Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів з подолання негативного сальдо у зовнішній торгівлі” від 26 жовтня 2011 р. № 1074-р передбачено здійснення заходів щодо удосконалення інструментів хеджування валютних ризиків шляхом створення умов для форвардних валютних операцій [12, 18];

– доцільно випускати фінансові інструменти, забезпеченням за якими буде золото. Перетворення золота на монетарний інструмент дасть змогу збільшити валютні резерви країни і створити ринок цінних паперів, забезпечених золотом, які стануть доступні для приватних осіб, а також інвестиційних компаній і корпорацій. “Золоті” цінні папери будуть реалізовуватись через НБУ, біржі і банки. Відповідно до цього, НБУ отримав на баланс майновий комплекс державного геологічного підприємства “Північгеологія”, що займається розвідкою та видобутком золота; розвідані запаси золота перевищують 3000 тонн [15, 4];

– формування системи інноваційно-корпоративного менеджменту в банках, розвиток фінансових супермаркетів, розширення філіальної мережі потребують типологізації фінансових інновацій, впровадження системи організаційно-управлінських заходів як пріоритетних засад реалізації політики використання фінансових інновацій банками. Заслугує на увагу відкриття Ощадбанком Росії найбільшого у Європі центру обробки даних своїх територіальних банків “Південний порт”, що дає змогу максимально ефективно здійснювати інформаційну підтримку підрозділів, які займаються обслуговуванням клієнтів. Розрахункова економія витрат банку на супровід інфраструктури ІТ, починаючи з 2015 р., становитиме близько

500 млн. дол. США на рік; інвестиції в проект склали близько 1,2 млрд. дол. США; термін окупності проекту – 2,5 років. “Кредитна фабрика” Ощадбанку Росії в режимі реального часу цілодобово обробляє заявки фізичних осіб і малого бізнесу на видачу позик; у 80% випадків електронна система сама приймає рішення, використовуючи 280 алгоритмів і обмінюючись даними із відповідними установами й відомствами.

Таким чином, реструктуризація традиційного фінансового сектору підтверджує важливість, збереження й підвищення інтелектуального потенціалу країни, пріоритетності розвитку науки, інституту інтелектуальної власності, інтелектуального капіталу і системи фінансових інновацій. Цифрові технології стимулюють радикальні перетворення у фінансовому сегменті економіки й у перспективі зазначений вплив активізується.

1. Потреба в принципово нових фінансових інноваціях і технологічних рішеннях зумовлена обмеженнями цінової конкуренції, що пов'язано з наявністю вже побудованої банківської системи і доступом до відносно дешевих фінансових ресурсів. Водночас, поки банки випускали картки і розширювали клієнтів Інтернет-банкінгу, небанківські платіжні системи й різні типи електронних грошей продовжували відвойовувати позиції в банків. Тому визначальним стимулом для створення того або іншого фінансового інноваційного продукту є прагнення банків знизити витрати на взаємодію.

2. Використання фінансових інновацій сприяє скороченню витрат із надання банківських послуг, модернізації й оптимізації системи безготівкового обігу, стимулюванню розвитку роздрібного банківського бізнесу. Домінуючою імітаційно-інноваційною складовою розвитку банківської системи має бути розробка й реалізація програм новітнього спектру банківських продуктів з високим інноваційним потенціалом. Великі уні-

версальні банки зацікавлені у впровадженні структурних, технологічних і продуктово-технологічних інновацій, а регіональні – маркетингових і продуктових інновацій. У даному контексті інноваційна стратегія України має передбачати створення регіональних інноваційно-промислових кластерів відповідно до спеціалізації і фінансового потенціалу областей. Водночас малі і середні банки змушені обирати стратегію на клієнтоорієнованість і встановлювати особливі відносини з певними клієнтами або сегментами економіки, а також орієнтуватися на розробку нових спеціалізованих фінансових інструментів.

3. Важливо визначити дієву макроекономічну політику, пруденціальний фінансовий нагляд і макропруденціальні заходи для збереження темпів зростання економіки в умовах мінливості руху потоків фінансового капіталу. Основними чинниками стримування розвитку фінансових інновацій є нормативно-правова база, що обмежує дії регуляторів, а також консервативна корпоративна культура банків. Державне регулювання не повинне заважати розвитку фінансових інновацій, забезпечувати прозорість і доступність продуктів для споживачів, щоб вони могли зробити правильний вибір і мати дохід.

Література

1. *Інформтехнології як національна ідея* // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 199. – С. 2.
2. W. Scott Frame, Lawrence J. White. *Technological Change, Financial Innovation, and Diffusion in Banking* // Working Paper. – 2009. – № 10.
3. Luisa Anderloni, David T. Llewellyn, Reinhard H. Schmidt. *Financial innovation in retail and corporate banking*. – Edward Elgar Publishing, 2009. – 339 p.
4. Lisa M. Sciulli. *Innovations in the retail banking industry: the impact of organizational structure and environment on the adoption process*. – Garland Pub., 1998 – 155 p.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankir.ru/novosti/s-b-bernanke-prodvigaet-innovacii-v-bankovskom-sektore-2062452/#ixzz1dgzgrhy8> 12.
6. Бланшар О. *Активные действия политической – квинтэссенция восстановления глобальной экономической надежды* // Международный Валютный Фонд. – 2011. – 20 сентября. – 3 с.
7. Дефицит нефти, рост и глобальные дисбалансы / Т. Хелблинг, Дж. Ш. Канн, М. Кумхоф, Д. Муир, А. Пескатори, Ш. Роуч // *Перспективы развития мировой экономики*. – 2011. – Апрель. – 10 с.
8. *Между двух огней: налогово-бюджетная политика США* // Международный Валютный Фонд. – 2011. – 25 июля. – 4 с.
9. Виньялс Х. *Опасная зона – стремительное повышение рисков для финансовой стабильности* // Международный Валютный Фонд. – 2011. – 21 сентября. – 4 с.
10. *За потурання рейдерам чиновників звільнятимуть* // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 199. – С. 1–2.
11. *Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції планування, залучення, ефективного використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями” від 20 жовтня 2001 р. № 1075-р* // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 202. – С. 14.
12. *Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів з подолання негативного сальдо у зовнішній торгівлі” від 26 жовтня 2001 р. № 1074-р* // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 202. – С. 18.
13. Лагард К. *Не дать фискальным мозам остановить глобальный подъем* // Международный Валютный Фонд. – 2011. – 16 августа. – 3 с.
14. Опперс Э. *Процентные ставки и решения инвесторов: все просто* // Международный Валютный Фонд. – 2011. – 13 сентября. – 3 с.
15. Громов О. *Рятівні відсотки та золото для народу* // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 198. – С. 4.